

วิเคราะห์ค่านิยมบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา
THE ANALYSIS OF THE CONSUMERISM ACCORDANCE
WITH BUDDHIST CONCEPT

¹ทิพย์ภวิชัย ไสชาติ, ²พระครูโกศลวิহারคุณ, ³พระครูอุดมธรรมวัตร,
⁴พระครูสุขเขตวุฒิกุล และ ⁵ปรียาภรณ์ ฤทธาพรหม

¹Thippavit Saichart, ²Phrakru Kosolwiharakhun, ³Phrakru Udomthammawat,
⁴Phrakru Sukhetwutthikhun and ⁵Preeyaporn Ritthaprom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹s.dhammakosa_@hotmail.com

Received July 12, 2021; Revised October 9, 2021; Accepted November 20, 2022

บทคัดย่อ

สภาพการบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์เป็นการบริโภคตามกระแสค่านิยม เพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นของตนเอง เป็นไปเพื่อความหรูหรา หลงตามกระแส จนทำให้เกิดมีพฤติกรรมการเลียนแบบด้วยความหลง เพราะเชื่อว่าถ้าได้บริโภคตามความต้องการแล้วจะดูโก้ และทันสมัยอยู่เสมอ ทำให้เกิดผลกระทบตามมา จากการบริโภคอาหารก็คือเกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ การเสพติดเกินความจำเป็น การเสพติดด้วยความลุ่มหลง ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สิน สุขภาพและสติปัญญา การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เกินขนาด ทำให้

¹ อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁵ อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

เกิดโรคภัยไข้เจ็บและปัญหาต่างๆ อีกมากมาย การเล่นการพนัน จะนำมาซึ่งปัญหาโจรกรรม ลักขโมย ฉ้อโกง ปล้น จี๋ เป็นต้น การเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การบริโภคตามแนวพุทธ เป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองทั้งก่อนและหลังบริโภค ให้รู้จักการบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ ด้วยหลักธรรม 2 ข้อ ได้แก่ หลักโภชนาสปายะ คือ การกินอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และโภชนมัตตัญญตา คือการรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่กินมากจนเกินไปหรือน้อยจนเกินไป แต่ให้กินพอดีกับความต้องการของร่างกาย ดังนั้น การบริโภคปัจจัย 4 มีความมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้น

คำสำคัญ : การวิเคราะห์, การบริโภคยุคโลกาภิวัตน์, การบริโภคตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

Abstract

The state of consumerism in the globalization generally followed the fashion to fulfill the individual's unnecessary want. It was luxury and indulgent in the recent fashion until there was the imitation of such fashion with delusion because it was believed that if one fulfilled one's want, one felt smart and modern. This action affected directly the food consummation, The unnecessary consummation and the consummation with the enchantment caused losing money, health and wisdom. To drink unlimited alcohol caused many diseases, and gamble. gamble caused banditry, stealing, defalcation, plunder and robbery, etc. Wandering in the globalization, caused the problems in the family, Sexually transmitted diseases, The Buddhist consummation was consisted of wisdom to consider things for real benefits in order to make the human being's life-quality complete, with 2 dharmic principles for example, Bhochanasappaya principle is eating that is appropriate incant a body, help build the health, and Bhochanemattanyuta principle is knowwing about in consuming, a until few too,

and until too many, but eating that is appropriate incant a body and in those four elements should stare see, topmost goal of the life, to goal for extrication.

Keywords : The Analysis, Globalization Consumption, Consumption in accordance with Buddhism.

บทนำ

การบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ที่กลายเป็นปัญหาในเรื่องของค่านิยมทางวัตถุ ให้คุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ ถึงแม้จะมีวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกมากมาย แต่ก็ยังเกิดความไม่สมดุลระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียมในทางเศรษฐศาสตร์ ผู้วิจัยเองจึงเห็นว่าหลักการและแนวคิดตามพุทธน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับปัญหาทางโลกวัตถุนิยมในปัจจุบัน การบริโภคแนวพุทธนั้นจะเน้นการผลิตและบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุผลในการอุปโภคบริโภคว่าสิ่งใดควรผลิตและไม่ควรประกอบการ ได้แก่ การค้าขายสาตราอันเป็นเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายยาพิษ (ที่.ปา.(ไทย) 11/197/202). เป็นต้น การบริโภคตามแนวพุทธมุ่งสอนหลักในการปฏิบัติ เพื่อการบรรลุคุณธรรม หรือคุณภาพชีวิตระดับอริยะก็ตาม แต่ก็มิได้ปฏิเสธความสุขที่เกิดจากทรัพย์สมบัติ ที่ผู้ครองเรือนควรมี ได้แก่ สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากการทำงานไม่เป็นหนี้ สุขเกิดจากการประพาสไม่มีโทษ (อง.จตุกก.(ไทย) 21/62/91). แม้แต่การจัดสรรทรัพยากรที่ต้นหามาได้โดยชอบธรรมได้แสดงวิธีการแบ่งทรัพย์ไว้คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์ สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน อีกหนึ่งส่วนเก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/171/226). ในขณะเดียวกันก็ได้กำหนดคุณสมบัติของคฤหัสถ์ผู้แสวงหาโภคทรัพย์ที่เป็นไปเพื่อชอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม คือแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม มิใช่โดยทุจริต ใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อเลี้ยงตนให้เป็นสุขและเบิกบาน แบ่งปันโภคทรัพย์แก่ผู้อื่นและใช้ในการประกอบกุศลกรรมทั้งปวง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนายังมีนัยที่พิจารณาธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมาแล้ว นอกจากมนุษย์จะมีวิชาเป็นเหตุให้เกิดปัญหาแล้ว ยังพิจารณาว่ามนุษย์สามารถพัฒนาความคิด หรือความเห็นในการบริโภคปัจจัยทางวัตถุเพื่อเป็นคุณประโยชน์ของชีวิตของตน ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย สิ่งที่เป็น

ประโยชน์แก่ชีวิตนี้ในสมัยปัจจุบันเรียกว่า คุณภาพชีวิต (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต), 2532) ในขณะที่นักวัตถุนิยมสนใจแต่สินค้าเป็นสำคัญ พุทธศาสนิกชนสนใจแต่การให้มีอิสรเสรีภาพเป็นส่วนใหญ่ แต่พระพุทธศาสนาถือหลักมัชฌิมาปฏิปทา มิได้ขัดแย้งกับหลักการกินดีอยู่ดีทางกายภาพ อุปสรรคของการปลดปล่อยให้มีอิสรเสรีภาพนั้น มิได้อยู่ที่ทรัพย์สินศฤงคาร แต่ว่าอยู่ที่ตัณหาที่ดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้น ดังนั้น สารสำคัญของการบริโภคแนวพุทธก็คือ ความเรียบง่ายและหลักอหิงสา” (ซูเมกเกอร์ อี เอฟ, “จีวแต่แจ่ว” 2528) นอกจากนี้ตามแนวทางของการบริโภคแนวพุทธ ยังได้ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ของคุณภาพชีวิตจิตใจ ที่กำกับพฤติกรรม คุณภาพของพฤติกรรม ที่จะใช้ทรัพยากรว่าการใช้ทรัพยากรนั้นมีคุณภาพหรือไม่ คือการใช้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและไม่ส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนสังคม เพราะฉะนั้น ความรู้จากแนวทางของการบริโภคแนวพุทธ จึงเป็นความรู้ที่จะพัฒนาคุณภาพสังคม มุ่งหมายให้เกิดการไม่เบียดเบียนตนเองและสังคมและการพัฒนานี้ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการใช้วัตถุดิบของอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบความรู้ดังกล่าว จึงเป็นความรู้ที่มีการกล่าวถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและชีวิตของมนุษย์ในสังคมโลกปัจจุบัน

เมื่อการบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์เป็นปัญหาในเรื่องของค่านิยมทางวัตถุ ให้คุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ ถึงแม้จะมีวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกมากมาย แต่ก็ยังเกิดความไม่สมดุลระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียมในทางเศรษฐศาสตร์ ผู้วิจัยเองจึงเห็นว่าหลักการและแนวคิดตามพุทธน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับปัญหาทางโลกวัตถุนิยมในปัจจุบัน การบริโภคแนวพุทธนั้นจะเน้นการผลิตและบริโภคด้วยปัญญา มีเหตุผลในการอุปโภคบริโภคว่าสิ่งใดควรผลิตและไม่ควรประกอบการ ได้แก่ การค้าขายศาตราอันเป็นเครื่องประหาร การค้าขายมนุษย์ การค้าขายยาพิษ (ที.ปา. (ไทย) 11/197/202.) เป็นต้น การบริโภคตามแนวพุทธมุ่งสอนหลักในการปฏิบัติ เพื่อการบรรลุคุณธรรม หรือคุณภาพชีวิตระดับอริยะก็ตาม แต่ก็ได้ปฏิเสธความสุขที่เกิดจากทรัพย์สมบัติ ที่ผู้ครองเรือนควรมี ได้แก่ สุขเกิดจากการมีทรัพย์ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขเกิดจากการทำงานไม่เป็นหนี้ สุขเกิดจากการประพฤติน่ามีโทษ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/62/91). แม้แต่การจัดสรรทรัพยากรที่ตนหามาได้โดยชอบธรรมได้แสดงวิธีการแบ่งทรัพย์ไว้คือ หนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์ สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน อีกหนึ่งส่วนเก็บไว้ใช้คราวจำเป็น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/171/226). ในขณะเดียวกันก็ได้กำหนดคุณสมบัติของคฤหัสถ์ผู้แสวงหาโภคทรัพย์ที่เป็นไปเพื่อชอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม คือแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบ

ธรรม มิใช่โดยทุจริต ใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อเลี้ยงตนให้เป็นสุขและเบิกบาน แบ่งปันโภคทรัพย์แก่ผู้อื่น และใช้ในการประกอบกุศลกรรมทั้งปวง เป็นต้น

หลักการบริโภคตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

แม้การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ก็ยังมีวิถีชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม แต่ทั้งนี้และทั้งนั้นไม่ว่าจะดำเนินวิถีชีวิตแบบไหนก็ตาม ย่อมมุ่งแสวงหาความสุขสบายในชีวิตด้วยกันทั้งนั้น เนื่องด้วยชีวิตของมนุษย์โดยธรรมชาติต้องการกิน นอน สืบพันธุ์ ส่งผลให้มนุษย์มีความต้องการในปัจจัย 4 และชีวิตของคนเราจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย ปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ (1) ความต้องการอาหารหล่อเลี้ยงชีวิต (2) ความต้องการที่อยู่อาศัย (3) ความต้องการเครื่องนุ่งห่ม (4) ความต้องการยารักษาโรค (ที.ปา. (ไทย) 11/182/112)

แม้แต่การใช้เครื่องนุ่งห่มนั้น ตามแนวพุทธพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์กำหนดพิจารณาก่อนจะใช้เครื่องนุ่งห่มความว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว ใช้สอยเครื่องนุ่งห่มเพื่อบำบัดหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อกันภัยอันตรายที่เกิดความละอาย” บทพิจารณาดังกล่าวแสดงให้เห็นวัตถุประสงค์และประโยชน์จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่มนั้นคือเพื่อกันภัยอันตรายจากธรรมชาติมีหนาว ร้อน ฝนตกและช่วยบำบัด บรรเทาอันตรายจากสัตว์จำพวกเหลือบ ยุง เป็นต้น (ม.ม. (ไทย) 12/22-23/22)

บทพิจารณาของพระสงฆ์ก่อนที่จะใช้สอยปัจจัย 4 หรือที่เรียกว่า ปัจจเวกขณะ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า การพิจารณาเกี่ยวกับจีวร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยจีวรเพื่อกันความหนาว ความร้อน เหลือบยุง ลม แดดและสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อกันภัยอันตรายที่นำละอาย การพิจารณาเกี่ยวกับบิณฑบาต พิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อความมัวเมา เกิดกำลังพลังทางกาย เพื่อประดับ เพื่อดกแต่งแต่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ดำเนินไปได้ มิให้ร่างกายลำบาก เพื่อบำรุงพระพรหมจรรย์ ทำได้ตามนี้ก็จะช่วยระงับดับบรรเทาทุกขเวทนาเก่าคือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่งความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอภิปาธการนี้ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่โดยผาสุกก็จักบังเกิดมีแก่เรา การพิจารณาเกี่ยวกับเสนาสนะ พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเสนาสนะเพื่อกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดดและสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อ

บรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดูและยินดีในการหลีกเลี่ยง การพิจารณาเกี่ยวกับคิลานเภสัช บริหาร พิจารณาโดยแยกกายแล้วใช้สอยคิลานเภสัชบริหาร เพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิดจาก อาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อไม่มีความเบียดเบียนเป็นที่สุด ซึ่งเมื่อไม่ใช้สอยอยู่ อาสวะ และความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอใช้สอยอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอใช้สอยอยู่ อาสวะและความร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอ ด้วยอาการอย่างนี้ นี้เรียกว่า ภิกษุละอาสวะที่จะพึงละได้ด้วยการใช้สอย (อง. ฉกก. (ไทย) 22/58/547-549)

ในประเด็นนี้ พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺญ) ได้เขียนในหนังสือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ว่า การบริโภคนั้นจะต้องมีจุดหมาย ไม่ใช่การบริโภคแล้วเกิดความพึงพอใจเท่านั้น แต่ความพึงพอใจต้องให้ผลที่ตามมาคือเกิดคุณภาพชีวิตด้วย นอกนี้ยังได้กล่าวถึงเรื่องการสันโดษว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น สันโดษจะต้องมาคู่กับความเพียรเสมอ สันโดษเพื่อประหยัดแรงงานและเวลาที่จะสูญเสียไปในการที่จะปรนเปรอตน และเอาแรงงานและเวลานั้นไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต (พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปญฺญ), 2537)

หากจะกล่าวถึงอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม เกิดขึ้นตามลำดับพัฒนาการของการบริโภค ทำให้การบริโภคของผู้คนเปลี่ยนไป ดังจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกๆ ที่ลัทธินี้ยังไม่แพร่หลาย สินค้าที่วางขายในท้องตลาดมักเป็นสินค้าที่จำเป็นแก่การดำเนินชีวิต นอกจากอาหาร ก็ได้แก่ เสื้อผ้า สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอกหรืออุปกรณ์ในการยังชีพ การโฆษณาในช่วงนี้จะเน้นข้อมูลด้านที่เป็นประโยชน์ใช้สอยของสินค้า เช่น ความคงทน ความสะอาดถูกอนามัย ฯลฯ ต่อมาสินค้าตามท้องตลาดจะเขยิบมาเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกหรือให้ความเพลิดเพลินเป็นหลัก เรียกอีกอย่างว่าสินค้าฟุ่มเฟือย การโฆษณาจะเน้นสรรพคุณที่ทำให้ความสุขทางกาย เช่น อร่อย สวย สบาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือมุ่งปรนเปรออายตนะทั้งห้า หากประโยชน์ใช้สอยของสินค้า เรียกว่า “คุณค่าแท้” สรรพคุณที่ปรนเปรอประสาททั้งห้า ก็คือ “คุณค่าเทียม” ระยะเวลาที่สาม ซึ่งเป็นช่วงที่ลัทธิบริโภคนิยมพัฒนาแพร่หลาย สินค้าที่วางขาย แม้จะยังเป็นวัตถุรูปธรรมอยู่ แต่สิ่งที่ เป็น “จุตขาย” จริง ๆ ก็คือ ภาพลักษณ์หรือสัญลักษณ์ที่ติดมากับสินค้า (เช่น ความทันสมัย ความภูมิฐาน ความมีเสน่ห์) มาถึงตอนนี้ผู้คนไม่ได้บริโภค เพราะปรารถนาความเพลิดเพลินสะดวกสบายทางกาย แต่ยังต้องการมากกว่านั้น คือเพื่อตอบสนองความต้องการที่จะเป็นอะไรบางอย่าง เช่น เป็นคนฉลาดทันยุค มีบุคลิกมาดมั่น หรือทรงเสน่ห์ การโฆษณาจะไม่เน้นคุณสมบัติทางกายภาพของสินค้า (เช่น รวดเร็ว คงทน

สวย อร่อย อ่อนนุ่ม) แต่จะเน้นบุคลิกลักษณะของบุคคลที่เป็นนายแบบหรือนางแบบ(ที่เรียกว่าฟรีเซิน เทอร์) เป็นการนำเอาภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนามาผูกติดกับสินค้าอย่างแนบแน่น เพื่อให้ผู้ชมเกิดภาพประทับใจว่าบุคลิกลักษณะเช่นนั้นก็จะบังเกิดขึ้นกับ ตนด้วยหากบริโภคสินค้าดังกล่าว บางครั้งโฆษณา ก็จะเน้นถึงความรู้สึกของฟรีเซินเตอร์ว่ามีความสุขใจเพียงใด เมื่อได้ใช้สินค้าตัวนั้น ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมที่อยากมีความสุขเช่นนั้นบ้าง เกิดแรงปรารถนาที่จะซื้อหาสินค้าดังกล่าวมาบริโภค พึงสังเกตว่าสินค้าที่โฆษณาอย่างแพร่หลายหรือเป็นที่นิยมในตลาดระดับบน มักได้แก่ เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋าถือ เครื่องสำอาง ครีมบำรุงผิว หรือแม้จะเป็นสินค้าที่บริโภคหรือใช้สอยในที่สาธารณะ เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องเล่นMP3 หรือ รถยนต์ ทั้งนี้เพื่อแสดงตัวตนที่พึงปรารถนาให้ผู้อื่นได้เห็น (พระไพศาล วิสาโล, 2556)

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการรับ การใช้ ปัจจัยสี่ซึ่งเป็นเครื่องดำเนินชีวิตอย่างมาก พระองค์สอนให้ตระหนักถึงคุณค่าที่แท้จริงของปัจจัยสี่ว่าเป็นเพียงเครื่องช่วยให้ชีวิตดำเนินไปได้ การได้มาซึ่งปัจจัยสี่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้น การอุปโภคหรือบริโภคปัจจัยสี่เพียงเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้ เพื่อทำประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน อีกอย่างหนึ่งพระองค์ทรงเห็นถึงการมีอยู่อย่างจำกัดของปัจจัยสี่ พระองค์จึงสอนให้ใช้ปัจจัยสี่อย่างคุ้มค่าที่สุด ในหลักโยนิโสมนสิการกำหนดไว้ดังนี้ ด้านเครื่องนุ่งห่ม พระพุทธเจ้าสอนให้ใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันเลื้อบบุงลิ้นไรเพื่อป้องกันหนาวร้อนให้ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างรู้คุณค่า ในเรื่องนี้พระอานนท์เถระซึ่งเป็นพุทธอุปัฏฐากเป็นตัวอย่างที่ดี ในการรู้จักใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างรู้คุณค่า การใช้เครื่องนุ่งห่มพระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อไม่ให้ภิกษุฟุ่มเฟือย ใช้แต่พอตามความจำเป็น การใช้เครื่องนุ่งห่มในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ พระภิกษุสงฆ์ กำหนดพิจารณาก่อนจะใช้เครื่องนุ่งห่มว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยเครื่องนุ่งห่ม เพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเลื้อบบุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ทำให้เกิดความละอาย” (ม.ม. (ไทย) 12/23/22-23)

ดังนั้น การเสพบริโภคที่เกินฐานะความจำเป็น จนทำให้เกิดภาระหนี้สินแก่ตนเอง เพราะเนื่องจากเห็นว่าในยุคเสพบริโภคนิยมนี้ ชีวิตก็ต้องมีองค์ประกอบของชีวิตเพิ่มขึ้นจึงจะดูเป็นคนทันสมัย มีเกียรติ มีหน้าตาในสังคม เทียมค่านิยมที่สังคมส่วนใหญ่กำลังเสพบริโภคอยู่ แต่หาใช่ไม่ว่าการเสพบริโภคนิยมที่กำลังเห็นว่าเป็นเรื่องหุรหุราไ้แก่มีเกียรติทันสมัยนั้น เป็นปัญหาชีวิตเกือบทั้งชีวิตเลยทีเดียวได้

วิเคราะห์การบริโภคนิยมในปัจจุบัน

การบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการบริโภคตามกระแสค่านิยม บริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นของตนเอง เน้นความหรูหรา หลงตามกระแสค่านิยม จนทำให้เกิดมีพฤติกรรมการเลียนแบบด้วยความหลง เพราะเชื่อว่าถ้าได้บริโภคตามความต้องการนั้นแล้วจะดีไ้แก่ และทันสมัยอยู่เสมอ เกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความอยาก (ตัณหา) การใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อบริโภคนั้น ถ้าไม่มีการวางแผนในการใช้จ่ายให้ดีแล้วย่อมประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตเพราะจะทำให้ทรัพย์สินที่มีอยู่ไม่พอต่อการใช้จ่าย ปัญหาหนี้สินก็จะตามมา อาจทำให้เกิดความขัดแย้งหรือครอบครัวแตกแยก บางครั้งอาจถึงกับคิดสั้นก่ออาชญากรรมหรือทำร้ายตัวเองได้ เพราะเครียดกับหนี้สินท่วมหัว อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติสัมปชัญญะ

การบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาในการพิจารณาให้รู้จักการบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ เพื่อดำรงอยู่ได้ของชีวิต ไม่ใช่บริโภคตามกระแสค่านิยมของสังคมยุคใหม่ เพียงแค่เห็นว่าสวยงามหรูหราสะดวกสบาย ที่เน้นความต้องการให้ตอบสนองความอยากที่ไม่เกิดประโยชน์ และไม่มีที่สิ้นสุดของการบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ การใช้ปัญญาพิจารณาแล้วเสพบริโภคแบบนี้ เป็นการบริโภคแบบคุณค่าแท้ การเสพปัจจัยสี่มีการเสพบริโภคอาหารการกิน และการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความสุขของตนให้มากกว่าเดิม ยิ่งโดยเฉพาะคนที่มีการศึกษาด้วยแล้ว จะต้องพัฒนาความสุขของตนเองให้เลื่อนระดับไปสู่ขั้นที่สูงขึ้นให้ได้ เพราะโดยเป้าหมายของการศึกษาแล้วก็เพื่อพัฒนาตน การพัฒนาในที่นี้ไม่ใช่จะมุ่งแต่วิธีหากำไรหรือหาความสุขที่ได้จากวัตถุนิยมเท่านั้น แต่ต้องเป็นคนที่มีความสุขได้ง่ายขึ้นในยุคบริโภคนิยมของยุคโลกาภิวัตน์ โดยพึงวัตถุให้น้อยลง ไปจนถึงขั้นสุดท้ายคือการพัฒนาจิต มีปัญญามองเห็นความเป็นจริง ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น เมื่อสามารถพัฒนาไปจนถึงขั้นนี้ได้หรือแม้ยังไม่ถึง เพียงแต่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการแสวงหาความสุขที่ถูกต้อง ก็สามารถนำพาตนเอง และสังคมรอบข้างให้พ้นจากโลกบริโภคนิยมทางวัตถุ การดื่มเครื่องดื่มทุกชนิดที่ดื่มเข้าไปแล้วทำลายสุขภาพ เกิดปัญหาตามมาภายหลัง ไม่ว่าจะเป็นการเสียเงินทองที่ซื้อมาดื่ม ทำให้สุขภาพร่างกายเป็นโรคภัยไข้เจ็บ เกิดอุบัติเหตุเมื่อขับชี่ยานพาหนะ เกิดการทะเลาะวิวาท เพราะเหตุแห่งขาดสติควบคุมตนเองไม่ได้ การดื่มตามแนวพุทธจึงถือว่าเป็นการดื่มที่ไม่เกิดคุณ ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ การเล่นตามพุทธ ถือว่าเป็นสิ่งที่รู้

สาระไม่มีแก่นสาร หาสาระแก่นสารของชีวิตไม่ได้ เป็นการปล่อยตัวเองให้หลงระเห็จไปกับกระแสบริโภคนิยม ตามที่คนส่วนใหญ่เขาเข้าใจผิดกันว่าเป็นสิ่งทันสมัย ให้ความสุขได้ ทำให้หายเครียดจากปัญหาที่เผชิญอยู่ แต่ในที่สุดก็กลับมาเป็นทุกข์จากการเล่นนั้นอีกเหมือนเดิม เพราะเป็นการแก้ปัญหาด้วยการกลบทุกข์ ไม่ใช่การแก้ปัญหาด้วยการกำจัดทุกข์คือปัญญา จึงต้องมาหลงติดอยู่กับกระแสของระบบวัตถุนิยมที่กำลังครอบงำสังคมไทยไปแล้วในปัจจุบันนี้ การเที่ยวกลางคืนเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาไม่สนับสนุน เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม เป็นที่เพ่งเล็งของผู้อื่น ลดความเชื่อถือในพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ การเที่ยวกลางคืนเป็นการทำลายสุขภาพ ทำให้ร่างกายของมนุษย์นั้นพักผ่อนไม่เพียงพอ ประสิทธิภาพการทำงานก็ลดน้อยตามความแข็งแรงของร่างกายไปด้วยกัน ในทางพุทธศาสนาถือว่าการเที่ยวกลางคืนเป็นอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมอีกทางหนึ่งด้วย

คุณค่าที่ได้จากการบริโภคนั้น ขึ้นอยู่กับผู้บริโภคเองว่าจะเกี่ยวข้องกับการบริโภคในแง่บวกหรือแง่ลบ เพราะการบริโภคพื้นฐานของมนุษย์นั้นมีเหมือนกัน การบริโภคตามแนวพุทธเรียกว่าปัจจัย 4 ปัจจัยที่ว่านี้ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ และยารักษาโรค ย่อมมีความสำคัญต่อมนุษย์โดยทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันก็อาจบังเกิดโทษภัยอันเกิดจากการบริโภคได้เช่นเดียวกัน หากขาดสติ ไม่รู้จักคุณค่าแท้ของปัจจัยทั้ง 4 วิธีคิดแบบรู้จักคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม เพื่อให้เห็นความสำคัญของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในการดำรงชีวิตของมนุษย์ คุณค่าของสิ่งที่มนุษย์เสพเข้าไป จึงเป็นได้ทั้งคุณค่าแท้ของการบริโภค และคุณค่าเทียมของการบริโภค

ดังนั้น การบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา จึงขึ้นอยู่กับวัตถุที่บริโภคต้องเป็นสิ่งที่เกิดเหมาะสมกับความต้องการของชีวิต เป็นประโยชน์สูงสุดต่อสุขภาพกาย ไม่เป็นไปเพื่อทำลายชีวิตหรือสุขภาพกาย อันเป็นสาเหตุของปัญหาจนทำให้เกิดโทษภัยต่างๆ ตามมา และต้องรู้จักประมาณในการบริโภค ด้วยการใช้อย่างมีสติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างสมเหตุสมผล ไม่มากไปจนเกินความจำเป็น และไม่น้อยไปจนรู้สึกขาดแคลน

การบริโภคตามแนวพุทธ จึงเป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาในการพิจารณาให้รู้จักการบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสุขสมบูรณ์ เพื่อดำรงอยู่ได้ของชีวิต ไม่ใช่บริโภคตามกระแสนิยมของสังคมยุคใหม่ เพียงแค่เห็นว่าสวยงาม หรูหราสะดวกสบาย ที่เน้นความต้องการให้ตอบสนองความอยากที่ไม่เกิดประโยชน์ และไม่มีที่สิ้นสุดของการบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ การใช้ปัญญาพิจารณาแล้วเสพบริโภคแบบนี้ เป็นจินตตามยปัญญาข้อที่คิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม คือการพิจารณาแล้วจึงใช้สอยบริโภค

เพื่อสกัดกั้นหรือบรรเทาต้นเหตุไม่ให้กิเลสต้นเหตุเข้ามาครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อไปในชีวิตประจำวัน วิชา ความรู้ชนิดนี้จึงจำเป็นอย่างมาก ในการดำเนินชีวิตด้วยวิชาที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องเกี่ยวกับการบริโภค การใช้สอยวัตถุอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตจริงๆ อย่างประหยัด มีประโยชน์สูงสุดตามแนวพุทธคนในสังคมสมัยนี้จึงถูกรอบงำและตกอยู่ภายใต้กระแสของวัตถุนิยมบริโภคนิยมที่แรงมาก มีพฤติกรรมเลียนแบบการบริโภคซึ่งกันและกัน แม้มีรายได้ไม่เท่ากันและแม้ว่ารายได้จะลดลงแต่ก็ไม่เปลี่ยนแปลงการบริโภค หรือซื้อสินค้าตามกระแสด้านนิยมเกินความสามารถของรายได้ อาจเป็นเพราะความเคยชิน จนบางที่ต้องนำเงินออมออกมาใช้และนำไปสู่ปัญหาหนี้สินในที่สุด

การบริโภคที่ขาดสติปัญญา ตามกระแสด้านวัตถุนิยมด้านวัตถุ ผลตามมาจากการบริโภคที่เกินความจำเป็นก็คือ เกิดปัญหาหนี้สิน รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และปัญหาอีกมากมายก็จะตามมา การบริโภคตามแนวพุทธ ความต้องการในการบริโภคนั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ ความต้องการที่เป็นต้นเหตุ ความทะยานอยากอันมีอวิชชาเป็นรากฐานเป็นความต้องการสิ่งตอบสนองปรนเปรออันไม่จำกัด และความต้องการที่เป็นฉันทะ เป็นความต้องการที่มีเหตุผลอันเกิดจากการใช้ปัญญาเป็นตัวนำในการพิจารณาอย่างแยบคายแล้วจึงบริโภค เพื่อความต้องการอันมุ่งตรงไปสู่เป้าหมายแท้จริงของชีวิต คือเพื่อบำบัดความต้องการให้ชีวิตมีคุณภาพที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับของการพัฒนา

การบริโภคตามแนวพุทธจึงถือว่าการดื่มที่ไม่เกิดคุณ ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้ การเล่นตามแนวพุทธ ถือว่าเป็นสิ่งที่ไร้สาระไม่มีแก่นสาร หาสาระแก่นสารของชีวิตไม่ได้ เป็นการปล่อยตัวเองให้หลงระเหิดไปกับกระแสบริโภคนิยม ตามที่คนส่วนใหญ่เขาเข้าใจผิดกันว่าเป็นสิ่งทันสมัย ให้ความสุขได้ ทำให้หายเครียดจากปัญหาที่เผชิญอยู่ แต่ในที่สุดก็กลับมาเป็นทุกข์จากการเล่นนั้นอีกเหมือนเดิม เพราะเป็นการแก้ปัญหาด้วยการกลบทุกข์ ไม่ใช่การแก้ปัญหาด้วยการกำจัดทุกข์คือปัญญา จึงต้องมาหลงติดอยู่กับกระแสของระบบวัตถุนิยมที่กำลังครอบงำสังคมไทยไปแล้วในปัจจุบันนี้ การเที่ยวกลางคืนเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาไม่สนับสนุน เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม เป็นที่เพ่งเล็งของผู้อื่น ลดความเชื่อถือในพฤติกรรมที่ไม่น่าไว้วางใจ การเที่ยวกลางคืนเป็นการทำลายสุขภาพทำให้ร่างกายของมนุษย์นั้นพักผ่อนไม่เพียงพอ ประสิทธิภาพการทำงานก็ลดน้อยตามความแข็งแรงของร่างกายไปด้วยกัน ในทางพุทธศาสนาถือว่าการเที่ยวกลางคืนเป็นอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมอีกทางหนึ่งด้วย

คุณค่าที่ได้จากการบริโภคนั้น ขึ้นอยู่กับผู้บริโภคเองว่าจะเกี่ยวข้องกับการบริโภคในแง่บวกหรือแง่ลบ เพราะการบริโภคพื้นฐานของมนุษย์นั้นมีเหมือนกัน ตามแนวพุทธเรียกว่า ปัจจัย 4 ปัจจัยที่ว่าเป็น คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่และยารักษาโรค ย่อมมีความสำคัญต่อมนุษย์โดยทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันก็อาจบังเกิดโทษภัยอันเกิดจากการบริโภคได้เช่นเดียวกัน หากขาดสติ ไม่รู้จักคุณค่าแท้ของปัจจัยทั้ง 4 วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม เพื่อให้เห็นความสำคัญของสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในการดำรงชีวิตของมนุษย์ คุณค่าของสิ่งที่มนุษย์เสพเข้าไป จึงเป็นได้ทั้งคุณค่าแท้ของการบริโภค และคุณค่าเทียมของการบริโภค

บทสรุป

การบริโภคในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการบริโภคตามกระแสค่านิยม บริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นของตนเอง เน้นความหรูหรา หลงตามกระแสค่านิยม จนทำให้เกิดมีพฤติกรรมการเลียนแบบด้วยความหลง เพราะเชื่อว่าถ้าได้บริโภคตามความต้องการนั้นแล้วจะดูโก้เก๋ และทันสมัยอยู่เสมอ เกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต แต่เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความอยาก (ตัณหา) การใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อบริโภคนั้น ถ้าไม่มีการวางแผนในการใช้จ่ายให้ดีแล้วย่อมประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตเพราะจะทำให้ทรัพย์สินที่มีอยู่ไม่พอต่อการใช้จ่าย ปัญหาหนี้สินก็จะตามมา อาจทำให้เกิดความขัดแย้งหรือครอบครัวแตกแยก บางครั้งอาจถึงกับคิดสั้นก่ออาชญากรรมหรือทำร้ายตัวเองได้ เพราะเครียดกับหนี้สินท่วมหัว อันเกิดจากการบริโภคที่ขาดสติสัมปชัญญะ การบริโภคตามแนวพุทธ เป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองทั้งก่อนและหลังบริโภค ให้รู้จักการบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ ด้วยหลักธรรม 2 ข้อ ได้แก่ หลักโภชนาสบายะ คือ การกินอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และโภชนะมัตตัญญูตา คือการรู้จักประมาณในการบริโภค ไม่กินมากจนเกินไป หรือน้อยจนเกินไป แต่ให้กินพอดีกับความต้องการของร่างกาย ดังนั้น การบริโภคปัจจัย 4 มีความมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- ซูเมกเกอร์ อี เอฟ, “จีวแต่แจว (2528). *เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ*, แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐนิตย์ ยศปัญญา. (2544). *ค่านิยมที่สำคัญและเด่นชัดของวัยรุ่นยุคบริโภคนิยม*. คณะเศรษฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีโชติ เกิดแก้ว. (2547). *พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ : สื่อตะวัน.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), (2532). *ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย*, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป),
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), (2537). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.